

DR. DOMONKOS JÁNOS

ny. iskolaigazgató, irodalomtörténész

Budapest

A pannonhalmi bencés főapátság: a magyar nemzet és a világ kulturális örökségének része

1986-ban az UNESCO világörökség-listájára (a világ kultúrkincsei és természeti csodái közé) került a pannonhalmi Szent Benedek-rendi főapátság, amelynek több mint ezredév formálta épületegyüttese szelíden magasodik a természeti értékekben gazdag pannon táj fölé. Építészeti egyöntetűségével, a tájba simuló látványával, történelmi, művészeti és tudományos-oktatási jelentőségével univerzális értéket képvisel.

A kolostor építészettörténete az épületegyüttesről leolvashatóan tárul fel ezer év múltán is. Az itt élő bencés szerzetesek lelki, szellemi örökség hordozói, amely mai világunknak is különös jelentőségű, sugárzó és vonzó erejű értéke, az intézmény pedig hazánkban a katolikus hitélet egyik fellegvára.

A Pannonhalma elnevezés *Kazinczy Ferenctől* származik, és 1823-tól használatos a hegyre, amelyet *Mona Sacer Pannoniae* (Pannónia Szent Hegye), de *Mons Sancti Martini* (Szent Márton hegye) névvel is illették. A főapátság kolostoregyüttese Magyarország első egyházi intézménye, amelyet *Géza fejedelem* 996-ban alapított: a hívására bejött első szerzetesek, a bencések részére. Védőszentje *Tours-i Szent Márton*, aki ugyan nem itt, de Pannóniában, Savariában (a mai Szombathelyen) született. A honfoglaló magyarok megtelepedésével a Kárpát-medencében véget ért a népvándorlás. A magyar államigazgatás és a római katolikus keresztény hitre térítés következtében nagyobb épületek váltak szükségessé: ispáni várak, katolikus templomok és kolostorok.

A 11-13. században a román kor művészete virágzott Magyarországon. Pompás székes-egyházakat (Székesfehérvár, Pécs, Kalocsa, Gyulafehérvár), nemzeti templomokat (Ják, Lébény), szép kis falusi egyházakat (Csemeszkopács), palotákat (Esztergom), kolostoregyütteseket (Pannonhalma) emeltek.

Az épületeket szobrokkal, festményekkel is díszítették. A szobrászati dísz leginkább a kapuzatokra és az oszlopfőkre koncentráldott (jáki templom).

A 13. században – főként a tatárjárás után – a román mellett a középkor másik nagy művészeti stílusa, a gótika is megjelent. A kettő közti átmenetet a ciszterciák bélapátfalvi temploma képviseli.

A fallal kerített, tornyos királyi paloták a 14. században alakultak ki (Visegrád, Buda, Diósgyőr), de a főurak is emeltek várkastélyokat (Hunyadi János Vajdahunyadon). A festészet, a szobrászat itáliai példákat követett. A remek szobrok közül megemlíthető a Kolozsvári testvérek Szent-György szobra (1373), s a budavári gótikus szoborlelet 1440 tájáról. A festészetet a templomok freskói (Velemér és az erdélyi Szent László-freskók 14. sz.), valamint a 15. századelőn kibontakozó táblafestészet (Lőcse, Bártfa szárnyasoltárai) képviselte. Az irodalmat a középkori Magyarországon a latin nyelvű krónikák (Anonymus: *Gesta Hungarorum* a 13. század elejétől) és a legendák (Szent Istvánról) jelentették elsősorban. Megjelent már a magyar nyelvű irodalom is (a 13. század elejéről a trójai monda magyarul). Az első ismert összefüggő magyar nyelvű költemény, az Ómagyar Mária-siralom a 14. században keletkezett.

A 19. század első felében bontakozott ki a klasszicizmus és a romantika. Valóságos nemzeti stílussá vált a klasszicizmus magyar változata, amelynek két vezető építésze: *Pollack Mihály* (1773–1855) és *Hild József* (1789–1867). Pannonhalmán az 55 m magas toronyépület együtt épült a könyvtárral (1824–36), amelynek főépítésze *Páckh János* (1796–1839) volt. A könyvtár nagyterme Magyarország egyik legszebb klasszicista belső tere. 360.000 darabos gyűjteményében több értékes kézirat és ősnymtatvány található: a *Pannonhalmi Hóráskönyv*, a késő középkor legkedveltebb imádságoskönyve mellett a tihanyi apátság alapítólevele.

A legrégebb írás az 1001-ből származó *Pannonhalmi privilegiális levél*, amely a Szent István által a kolostornak adományozott előjogok írásba foglalása: miszerint a bencések különböző kiváltságokat is kaptak.

Az első hittérítő-kápolnát *István király* szentelte templommá, aki itt gyűjtötte össze a keresztény katonákat, mielőtt hadba vonult a somogyi lázadó, Koppány vezér ellen. A sikeres csata megvívása után látott első királyunk az államalapításhoz. E történelmi eseményből kiindulva nevezzük az ősi monostort a magyar államiság bölcsőjének. A bencés rendi egyháznak jelentős szerepe volt az Árpád-házi királyok korában. *Szent László* országgyűlést tartott e helyen (1078-ban), *Kálmán királyt* itt fogadta Builon Gottfriedet, a kereszties hadak vezérét, *II. Géza* 1147-ben VII. Lajos francia királyt és II. Konrád német császárt.

Az Árpád-házi királyok idején jelentős szerepet játszó Pannonhalmának részben a mai napig is fennálló, a központi udvara körül szerveződő, szabályos kolostorépülete az 1. sz. első évtizedében keletkezett. A várszerűen megépített, megerősített kolostor 1241-ben a tatár hadaknak is ellenállt.

Mátyás király korában épült újjá a kolostor kerengője. A templom déli hajójából nyúló Porta Speciosa vezet a kolostor kerengőjébe. A vörös márványból és fehér mészkőből faragott pompás kapuzat volt a szerzetesek bejárata a templomba. A török elleni harcok alatt a várrá alakított együttes többször gazdát cserélt, de szerencsére a keleti hódítók sem rombolták össze, mecsetnek használták.

Napjainkban, ha a monumentális kovácsoltvas főapátsági főkapun belépünk, első látnivaló egy *dombormű*, a gimnázium északi oldalán, amely azt a jelenetet örökíti meg, amikor Szent István fiának, Imre hercegnek a neveltetését Szent Gellért püspökre bízta. A háttérben Gizella királyné látható, míg Gellért püspök előtt a felnövekvő ifjúságot jelképező lányalak áll. Az apátság a II. világháború alatt – a Nemzetközi Vöröskereszt védelmében – az egyetlen olyan intézmény volt hazánkban, ahol nem volt háborús cselekmény. További látnivaló *Asztrik pécsváradi apát* bronzszobra (1897-ből). Őt küldte István király II. Szilveszter pápához a koronáért. A monostor tövében márványtábla mondja el Pannonhalma hivatását latin hexaméterekben. A torony homlokzatán nagyméretű aranyozott mozaikkép (1909) látható, Róth Miksa alkotása. Közepén a nőalak az egyházat szimbolizálja, bal oldalán István király nyújtja át a kiváltságlevelet az első apátnak: Anasztáznak. A másik oldalon I. Ferenc király, kezében a Docete (Tanítsatok) jelmondatú oklevéllel. A népbejáraton át a templomba lépve feltűnik a *Mater Amabilis*, a *SZERETŐ ÉDESANYA* című márvány mozaikkép. E gyönyörű műalkotás távolabbról festmény hatását kelti. A kép az emberi szeretetet szimbolizálja. A ma látható bazilika a 13. század elején, Oros apát idején épült, cisztercita építészek közreműködésével.

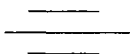
Márványlépcső vezet a szentélybe, amelynek előterében *Szent Benedek* és *Szent István király* Párizsban készült bronzszobra áll. A főoltár és a szószék salzburgi márványból és libanoni cédrusfából készült a soproni *Stornó Ferenc* tervei szerint. Az ő alkotása a főoltár fölött látható, *Szent Mártont* ábrázoló üvegfestmény is.

Az altemplomban, a nyugati zárófalba mélyülő apáti trónt a hagyomány Szent István ülőhelyének tartja. (Talán az ülőfülke alsó peremébe beépített, sötétebb részek lehettek István király trónusának alkotóelemei.)

Az ezredéves emlékmű, a millenniumi kápolna kerek építmény. Hármashalom középső dombján áll. 1896-ban épült a 18. századi kápolna helyén. Klasszicizáló homlokzatú timpanonján *Bezeredy Gyula Életünket a hazáért* feliratú, jelképes domborműve látható. A *Nagyboldogasszony-kápolna* (a bencések temetkezőhelye) a harmadik halmon, az egykori Tarisznyavár helyén állt. 1714-ben épült, barokk stílusban. Majd 1865-ben romantikus stílusban építették át. 1820 és 1830 között telepítették a hegy keleti lejtőjén a ma is virágzó *arborétumot*.

Ott, ahol 1003 éve az első magyar iskolát említik a feljegyzések, ma is működik egy római katolikus hittudományi főiskola. Gimnáziumában 350 diák tanul.

A pannonhalmi bencések 1996-ban az épületek megújításával és rangos ünnepségsorozattal emlékeztek meg az alapítás ezredik évfordulójáról. Ez alkalommal a Szentatyát, *II. János Pál* pápát is vendégül láthatták monostorukban.

TISZTELETTELJES KÉRÉS ELŐFIZETŐINKHEZ!

Bízunk abban, hogy továbbra is töretlen támogatói, előfizetői maradnak lapunknak. Ennek reményében kérjük minden kedves Előfizetőnket, régieket és újakat, hogy a 2003. évi előfizetési díjat, amely változatlanul 1000 forint, az alábbi számlára befizetni szíveskedjenek: OTP Csongrád Megyei Igazgatóság, Szeged, Módszertani Közlemények, 11735005-20003933.

Köszönjük megértésüket és támogatásukat.

A MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK KIADÓHIVATALA